

СТАВОВИ СТУДЕНАТА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ О ОДНОСУ ЈЕЗИЧКОГ И НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Сажетак: У раду се представљају резултати анкетног истраживања вредносних ставова у вези са односом између језичког и националног идентитета (схваћених како колективно тако и индивидуално), које је спроведено почетком летњег семестра академске 2011/12. године на узорку студената три департмана (Департманâ за англистику, социологију и историју) Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Основни циљ датог истраживања био је да се утврди да ли код студената преовлађују ставови о тесној повезаности између језичког, с једне, и националног и индивидуалног идентитета, с друге стране, односно да се размотри да ли у датој популацији доминирају ставови који се могу сматрати рефлексом језичког национализма, или, пак они који би се могли окарактерисати као израз језичког космополитизма. У раду се посматра заступљеност поменутих ставова у односу на низ демографских варијабли: пол, етничку припадност учесника, место рођења и пребивалишта, образовање родитеља и сл. Ставови о односу језичког и националног идентитета доводе се у везу и са типом религиозности испитаника.

Кључне речи: језик, нација, идентитет, језички национализам / језички космополитизам, ставови о језику

1. Увод

У европској културно-историјској традицији почев од краја 18. века (и аутора попут Хердера (Herder), Русоа (Rousseau), Фихтеа (Fichte) и времена Француске револуције) присутан је став да језички идентитет није тек један од слојева (индивидуалног и колективног) идентитета, који је равноправан са

¹ Припремљено у оквиру пројекта 179074: *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Припремљено у оквиру пројекта 179013: *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

другим слојевима, већ да му међу различитим слојевима идентитета припада почасно место као „еманацији и огледалу народног духа“, гаранту самобитности и просперитета нација које су се формирале у поменуто време (видети нпр. Бугарски, 1996б: 121–161 и Бугарски, 2002: 171–176). Отуда популарно веровање, које емпиријске чињенице најчешће заправо демантују, али које је и поред тога и данас присутно и у нашем друштву (на пример у ставовима крајње десних организација у Србији, а и у ширим лаичким круговима), да се може говорити о „светом тројству“ језика, нације и државе, односно њиховој суштинској повезаности и међузависности, најчешће у односу *један језик – једна нација – једна држава*.

У том смислу, основни циљ овог рада је да испита да ли на изабраном узорку студената Филозофског факултета Универзитета у Нишу (са Департамента за англистику, социологију и историју) преовлађују ставови о тесној повезаности између језичког и националног идентитета, односно да ли у датој популацији доминирају ставови који се могу сматрати експресијом *језичког национализма*, или они који би се могли окарактерисати као израз *језичког космополитизма*, као и да размотри могућу повезаност таквих ставова са неколико демографских варијабли. Студентска популација изабрана је јер се од ње очекује да буде интелектуални предводник нашег друштва у будућности.

Рад полази од хипотезе да *студенти Англистике, захваљујући образовању које их нужно упућује да упознају друге културе кроз страни језик и књижевност, по овом питању заузимају ставове у којима преовлађује језички космополитизам, док преостали испитивани студенти „нагињу“ ставовима који су индикатор језичког национализма*.

1.1. Теоријске основе рада

Пошто у раду *вредносни судови* у вези са односом *језичког и националног идентитета* (схваћених *колективно и индивидуално*) заузимају значајно место, то ће овде бити дат осврт на теоријска гледишта у вези са наведеним терминима и појмовима.

Под *идентитетом* се у раду подразумева *самоистоветност насупрот другости, тј. скуп и континуитет суштинских својстава којима се нека људска група или јединка дефинишу наспрам других, обезбеђујући тако своју „самоистоветност“* (Бугарски, 2009: 12; Бугарски, 2005: 67). Он се може сматрати састављеним од низа компоненти, где се може говорити о: 1) његовим нивоима и то: идентитету као *хуманитету, колективитету и индивидуалитету*; 2) његовим слојевима и то: *етничком, конфесионалном, професионалном, социјалном, територијалном, културном, политичком, генерацијском, родном па и језичком, националном* и другим слојевима идентитета; 3) *степену његове изражености*, односно о *јаком, средњем и слабом* идентитету (Бугарски, 2009: 12). Док поменути први ниво идентитета – *хуманитет*, није релевантан у овом раду јер на њему нема другости – рад се не бави упоређи-

вањем људског рода са другим живим бићима, дотле су преостали поменути *нивои* (заједнички идентитет унутар неког колектива и јединствени идентитет појединца) међусобно тесно повезани, а уз то укрштањем са наведеним *слојевима* и *степенима* сачињавају врло комплексну структуру, чији су скоро сви елементи друштвено конструисани (а не „дати од Бога“ или „Природе“) и подложни променама (*ibid*). У том смислу овде ћемо под *језичким* и *националним идентитетом* сматрати типове *слојева* идентитета који се могу реализовати на поменути нивоима колективитета и индивидуалитета (као нивоима значајним за наш рад), а који се могу испољити у поменути степенима. Такође, појмови *народ*, *нација*, *етнос* / *етницитет*, *етнонационална свест* и *језик* коришћени су у овом раду у смислу у коме их користи Бугарски (1996б: 123–125 и 2002: 15–27).

Популарним (тј. лаичким) *судовима о језику* (а индиректно и са њима повезаним *судовима о односу језичког и националног идентитета*) бавио се Бугарски (1996а: 164–171). На датом месту они се дефинишу као „анонимни и широко прихваћени општи ставови о језику и језицима који се преносе с колена на колена, најчешће у облику обичних конверзационих клишеа“ (*ibid*, 164). Један део овог лингвистичког фолклора, како аутор даље наводи, чак и када су у питању пуке предрасуде и празноверице, потпуно је безазлен; међутим, међу њима има и таквих који могу имати теже последице и пред којима не треба остати нем.

Бугарски судови о језику класификује по три критеријума: а) по *предмету*, где судови обухватају цео распон од језика уопште, преко поједничких језика и дијалеката, до идиолекта као говора појединца; б) по *врсти*, на естетске, прагматичке и морално-друштвене, и в) по *усмерености*, тј. на судови који се односе на сопствени и оне које се односе на туђ језик, дијалект или идиолект. Ове поделе међусобно су тесно повезане, што поменути аутор илуструје бројним примерима.

Такође, Бугарски наглашава да је општа тенденција која прожима све наведене ставове, поред осталог, став којим се одобрава и проглашава нормалним *своје*, а извргава подсмеху или чак и анатемише *туђе*. Популарним веровањима о језицима и народима, о „нашем“ и „страном“ у језику, друштвеној основи језичких конфликта и ставова према језику, детаљно се бави Бугарски (1997б: 75–83, 2005: 43–51 и 2009: 11–73) а један од најранијих извора у коме се скреће пажња на потребу озбиљнијег изучавања области *народне лингвистике* (*folk linguistics*) је Хенигсвалд (Hoenigswald, 1966).

Питања односа између језика и етничко-националне свести, питања односа језика и нације у времену и простору, као и питања етничких обележја и национализма у језику, посебно се истичу као значајна (Бугарски, 1996б: 121–161; Бугарски, 1997а: 70–79; Бугарски, 2002: 11–94 и 171–176, и Trudgill, 2001 [1983]). Наиме, пажња се скреће на следеће две значајне чињенице. Прво, да не мора да постоји суштинска веза између језика, нације и државе, те да се један етницитет може конституисати као нација чак и ако нема свој засе-

бан, стандардизован, национални језик којим би се служили сви припадници тог етницитета. И друго, потцртава се став да језик и етнонационална свест не морају бити нераскидиво повезани, односно да се етнонационална свест може развијати и без националног језика, који, дакле, не мора да представља ослонац и гарант очувања датог облика свести и „есенцијално отелотворење саме душе датог етницитета“. Што је још значајније, за овакве ставове се наводи и велики број примера, о којима овде због ограниченог простора неће бити речи.

У том смислу, суштински романтичарски, мистичан и митолошки став о тесној повезаности језика, нације и државе, односно представа о томе да се свеколики идентитет може свести на етничко порекло оваплоћено у матерњем језику, као и став да се човечанство природно дели на нације од којих свака поседује свој особени и непоновљиви карактер, при чему је језик гарант те посебности, може се назвати *језичким национализмом* (Бугарски, 2002: 60). Обратно, за становиште које поменуто негира, а које се може сматрати рационалним, космополитским и окренутим будућности, у раду се употребљава термин *језички космополитизам*.³

Иностранци извори који се такође баве представљеним питањима били би, поред осталих: Edwards, 2009; Fought, 2006; Greenberg, 2004, Joseph, 2004; MacGiola Chríost, 2003 и Fishman, 1999. Они се баве питањима односа језика, с једне, и националног, етничког и верског идентитета, с друге стране, као и односом језика, национализма и етничких конфликта, и то како на подручју бивше Југославије (Greenberg, 2004), тако и у другим деловима света (остали наведени аутори), при томе се посебно задржавајући на њиховој тесној повезаности као и на последицама такве повезаности.

Поред тога, извори из наше средине који су се бавили темама које имају додирних тачака са темом овог рада, били би: Ковачевић, 2005 и 2004; Ћоровић, 2004; Игњачевић, 1998; Влаховић 1997, 1990 и 1989. Ови извори баве се истраживањима ставова како код студената тако и шире популације – говорника српског / српскохрватског језика, у вези са њиховим односом према страним језицима (нпр. значају њиховог учења и њиховој популарности), њиховим односом према варијететима српског / српскохрватског језика (тј. према књижевном језику / завичајном говору), и сличним питањима.

1.2. Метод рада

Као основни инструмент истраживања представљеног у овом раду конструисан је упитник, који се, поред питања о демографским детаљима, састојао од укупно 19 ставова са понуђеним алтернативним одговорима (*да / не*). Сами ставови састављени су на основу претходно наведене литературе, као и на осно-

³ У вези са наведеним термином (*језички космополитизам*) желимо да нагласимо да дати аутор овај термин, за разлику од термина *језички национализам*, у његовој целости нигде експлицитно не користи. Ипак, он редовно на помињаним местима појму *национализам* супротставља појам *космополитизам*, те је за потребе овог рада склована синтагма *језички космополитизам*.

ву судова о односу језичког и националног идентитета који се могу наћи на сајтовима екстремних десничарских организација у Србији, и то на сајту организације *Отачаствени покрет Образ* (www.obraz.rs) и организације *Српски народни покрет 1389* (www.snpr1389.rs).⁴ Неки од тих ставова јесу следећи: *Матерњи језик сваког народа у себи садржи целокупну душу, целокупну прошлост, све духовне вредности и стваралачке замисли тог народа, Народ без свог језика и државе осуђен је на пропаст, Реч српски требало би писати србски (или, још боље, Србски), како би се боље истакла припадност српској нацији.*

Приликом формулисања тих ставова водило се рачуна о томе да испитаници који „нагињу“ било „националистичким“ било „космополитским“ гледиштима стално морају да алтернирају између одговора *да* и *не*, пре неголи да стално (аутоматски) нуде један од та два одговора.

Анкетирање је спроведено током марта 2012. године на пригодном узорку који је чинило укупно 330 студената, и то 146 студената са Департмана за англистику, 96 студената са Департмана за социологију и 88 студената са Департмана за историју Филозофског факултета у Нишу.

Сви одговори из упитника потом су унети у програм за статистичку обраду података SPSS. Прелиминарном анализом података утврђено је да код анкетираних студената постоји, готово, опште (не)слагање (80% и више) са 6 ставова, и да самим тим не могу добро да послуже као индикатори „језичког национализма“, односно „језичког космополитизма“, због чега они даље нису узимани у обзир приликом квантитативне обраде података. Одговори испитаника на преосталих 13 ставова рекодирани су тако да је за „националистички“ одговор на понуђени суд рачуната вредност 1, а за „космополитски“ вредност 0. На основу тога израчунат је „индекс језичког национализма“ (у даљем тексту ИЈН), као термин који има три сродна смисла: 1) на нивоу сваког појединачног испитаника, он представља укупну вредност рекодираних „националистички“ усмерених одговора тог испитаника на представљене ставове; 2) на нивоу факултета / департмана, он представља средњу вредност која се добија када се рекодирани вредности „националистички“ усмерених одговора свих испитаника на одређеном факултету тј. департману саберу и поделе бројем испитаних студената на том факултету / департману; 3) на нивоу целог узрока, он представља средњу вредност која се добија када се рекодирани вредности „националистички“ усмерених одговора свих испитаника из узорка поделе укупним бројем испитаника (у даљем тексту увек ће бити назначено који од ова три смисла се има у виду).

Јасно, вредност ИЈН у сваком од дата три смисла кретала се у распону између 0 и 13, при чему је вредност ближа нули указивала на то да код испитаника претежу „космополитски“, а она ближа вредности 13 на то да код испитаника претежу „националистички“ усмерени ставови.

Овако утврђен ИЈН потом је укрштан са следећим демографским варијаблама: образовно-професионалним профилом, полом, годином рођења, на-

⁴ Овим интернет презентацијама је приступљено септембра 2011. године.

ционалном припадношћу, местом рођења и сталног боравка, местом рођења и образовања родитеља, професионалном припадношћу испитаника и њиховим ставом према религији.

У раду се ни на који начин не заступа теза да вредности које се описаним израчунавањима добијају представљају било какве „апсолутне вредности“, већ да оне једноставно могу указати на одређене тенденције код испитаника са различитих департмана односно факултета.

С обзиром на просторна ограничења, у раду ће бити дата само квантитативна (а не и квалитативна) анализа добијених података.

2. Анализа и дискусија

Предузели смо анализу понуђених 19 ставова у циљу утврђивања њиховог квалитета као индикатора језичког национализма, односно космополитизма. У вези са тим можемо констатовати да код анкетираних студената постоји, готово, опште (не)слагање са ставовима: *Језик је снажан интегративни фактор у свакој нацији и држави* (слаже се 90,3%), *Природно је да свака нација има свој национални језик и своју националну државу* (слаже се 88,8%), *Реч српски требало би писати србски (или, још боље, Србски), како би се боље истакла припадност српској нацији* (не слаже се 88,2, где је занимљиво да се скоро четвртина – 23,9% – оних са историје који се слажу са тврдњом), *За разлику од мог матерњег језика, други језици су груби и њима се не могу изразити дубоке мисли* (не слаже се 87,6%; занимљиво је да се на историји више од петине испитаних слаже са тврдњом), *Вишејезичност и мултикултуралност су природно стање већег дела човечанства и извор богатства, а не претња националном идентитету* (слаже се 86,1%; интересантно је да је најнижи степен слагања забележен код студената социологије – 78,1%), *Матерњи језик сваког народа у себи садржи целокупну душу, целокупну прошлост, све духовне вредности и стваралачке замисли тог народа* (слаже се 82%). Овако високи проценти (не)слагања (преко 80%) указују да наведени ставови тешко могу да послуже као индикатори језичког национализма, односно језичког космополитизма, те да их у будућим истраживањима сличне проблематике код студентске популације не треба узимати као индикаторе који би улазили у ИЈН (уз напомену да сасвим другачији резултати могу да буду добијени код испитивања које није ограничено на студенте).

Ставови који су посебно поделили испитанике били су следећи:

- *Матерњи језик није задат самим рођењем једном заувек* – сложило се 55,5% у односу на 43,3% који су изразили неслагање;
- *Матерњи језик је врхунски и коначни израз националног идентитета* – 54,8% : 45,2%;
- *Српски језик, а са њим и српски народ, не треба чувати тиме што ће се из употребе избацити латиница* – 65,5% : 33,6%.

Користећи одговоре на преосталих 13 ставова извршена је анализа која је показала да вредност ИЈН на целом узорку износи 6,96. Средња вредност ИЈН је најнижа код испитаника са Департмана за англистику, нешто виша на Департману за социологију, а највиша код анкетираних студената историје. У табели 1 су дати подаци везани са средње вредности ИЈН по департманима.

Табела 1. Средње вредности ИЈН по департманима

Департман	средња вредност ИЈН	n	стандардна девијација	минимум	максимум
Англистика	5,91	138	2.82	0	13
Социологија	6,51	87	2.75	0	12
Историја	9,17	83	2.77	0	13
	6,96	308	3.10	0	13

Сада прелазимо на преглед укрштања ИЈН са социодемографским варијаблама. Повезаност ИЈН са *ставом о религији* се показала најизраженијом, док је била мање наглашена код *пола, места рођења и боравка, етничке припадности, вероисповести*, те *образовања родитеља испитаника*, с тим што су и код тих укрштања добијени неки занимљиви резултати.

Када се погледа средња вредност ИЈН по департманима у односу на *пол* испитаника, резултати показују већи традиционализам код студенткиња, код којих је и стандардно одступање редовно мање него код мушкараца.

Табела 2. Средње вредности ИЈН према полу

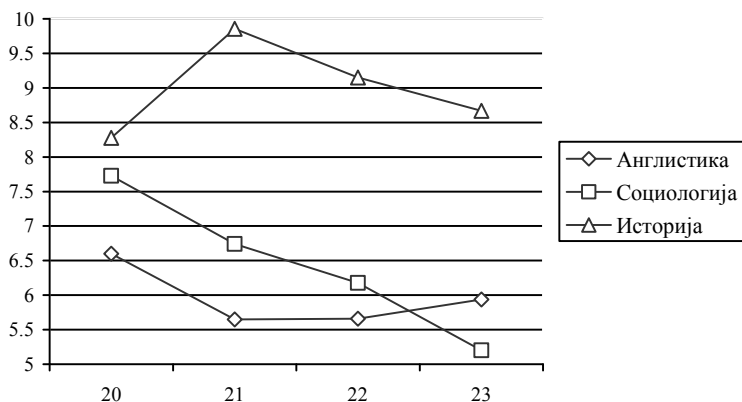
Департман	Пол	средња вредност ИЈН	n	стандардна девијација
Англистика	Мушки	5.13	30	2.98
	Женски	6.13	108	2.75
	Укупно	5.91	138	2.82
Социологија	Мушки	5.38	26	2.86
	Женски	6.98	61	2.59
	Укупно	6.51	87	2.75
Историја	Мушки	9.00	53	2.99
	Женски	9.47	30	2.34
	Укупно	9.17	83	2.77
Укупно	Мушки	7.07	109	3.48
	Женски	6.89	199	2.87
	Укупно	6.96	308	3.10

При разматрању средње вредности ИЈН према *старости* студената узели смо у обзир за анализу само студенте између 20 и 23 године.⁵ Подаци на

⁵ Што је 87,88% од укупног узорка. Иначе, на нивоу целог узорка старост испитаника се креће од 19 до 50 година живота, где је средња вредност 22,09, уз стандарду девијацију од 2,68.

нивоу целог узорка показују константан, али ипак мањи пад ИЈН од 20 до 23 године старости. Код студената историје и социологије који имају 20 година вредности ИЈН су релативно близу (7,73 и 8,28), да би код старијих социолога бележила стални пад⁶, а код историчара најпре показала пораст, а затим такође тренд опадања. Средња вредност ИЈН код англиста остаје најједначенија, што помало изненађује, пошто смо очекивали да што више студије одмичу, тако и расте ниво освешћености ових студената о односу језика и нације.

График 1. Средње вредности ИЈН по департманима према годинама старости од 20 до 23

Што се *етничке припадности* студената тиче, 96,4% узорка чине студенти који су се изјаснили као Срби, где ИЈН има готово идентичну вредност као за цео узорак. Занемарљиво је учешће осталих националности, од којих су се појавиле бугарска, црногорска, југословенска, ромска и хрватска. Занимљиво је да је испитаник који се изјаснио као Југословен остварио нешто виши скор од 9 на ИЈН, док су припадници осталих мањина испод вредности просека ИЈН за цео узорак.

При анализи односа места рођења и ИЈН, показало се да студенти рођени у Београду и великим градовима из бивших југословенских република остварују највеће скорове на ИЈН (с тим што је број тих студената мали) – рођени у Београду: 9 (n = 3), рођени у великим градовима бивше Југославије: 8,14 (n = 7) и рођени у великим градовима бивше Југославије чак 8,4 (n = 5). Највећа вредност је остварена код студената који нису навели податке о месту рођења: ИЈН = 11,4, (n = 5). Средња вредност ИЈН према *месту боравка* опада како се иде од села (ИЈН = 7,27; n = 22) ка већим насељима у Србији (варош до 50.000 становника = 8,81; n = 98; град од 50.000 до 100.000 становника = 6,11; n = 27), да би забележила пораст када је као место боравка наведен град са преко 100.000 становника (ИЈН = 6,99, за 154 испитаника). Они који нису навели место боравка (n = 7) имају изразито већу просечну вредност ИЈН од 10,71.

⁶ Иако постоји сталан пад вредности ИЈН за студенте социологије са порастом старости, Спирманов (Spearman) коефицијент корелације има ниску вредност: $\rho = -0,329$.

Више вредности ИЈН имају они којима је *место рођења мајке* град из бивших југословенских република (ИЈН = 8,5; n = 6) и мало место у иностранству (ИЈН = 10; n = 1). Они који нису дали податак о месту рођења мајке (n = 10) још једном остварују највишу средњу вредност ИЈН од 11,1. Када се узме у обзир *место рођења оца*, изнадпросечни скор на ИЈН остварују они чији је отац рођен на селу (7,68; n = 25) и, и овај пут, они који нису дали податке о месту очевог рођења (9,77; n = 13).

Када је у питању *ниво образовања мајке*, показује се јасан тренд опадања вредности ИЈН што је већи степен образовања, с тим што, поново, они који нису дали податак о мајчином образовању остарују највеће вредности на ИЈН.⁷

Табела 3. Средње вредности ИЈН према образовању мајке

Образовање мајке	средња вредност ИЈН	n	стандардна девијација
основна школа	7.88	16	3.16
средња школа	6.99	205	3.06
виша школа	6.32	28	2.58
факултет	6.41	51	3.26
нема података	10.57 ⁸	7	2.51
Укупно	6.96	308	3.10

Веза *нивоа образовања оца* и ИЈН је супротна у односу на мајчино образовање, и показује стални раст до нивоа факултета када бележи пад.⁹

Табела 4. Средње вредности ИЈН према образовању оца

Образовање оца	средња вредност ИЈН	n	стандардна девијација
непотпуна основна школа	6.00	1	-
основна школа	6.75	12	2.56
средња школа	6.97	192	2.99
виша школа	7.00	27	3.25
факултет	6.63	64	3.40
нема података	9.00 ¹⁰	11	3.22
Укупно	6.96	308	3.10

Највећи део студената из узорка, безмало две трећине, као *вероисповест* су навели „православље“ (n = 219, 66,4%), а просечан скор ИЈН код оних који су дали одговоре на свих 14 питања (n = 206) износи 7,55. Као „хришћани“ се изјас-

⁷ У разматрање није узета једна испитаница (ИЈН = 6) чија мајка има непотпуну основну школу.

⁸ Значајно већа вредност код оних који нису дали податке.

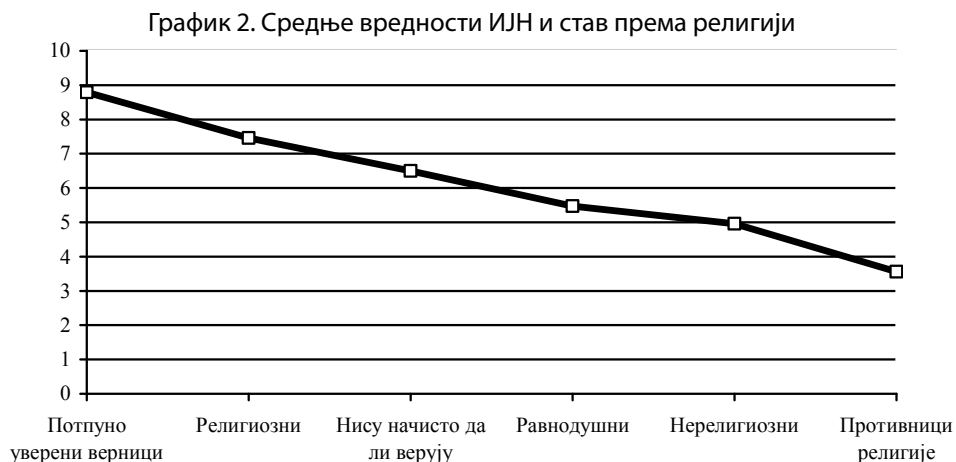
⁹ У разматрање није узет испитаник који је као ниво очевог образовања навео „пензионер“.

¹⁰ Поново већа вредност код „неповерљивих“ учесника истраживања.

нило 8,8% испитаника, а 5,5% као „атеисти“. Остале конфесије¹¹ су појединачно заступљене са мање од 1%. „Православци“ са англистике и социологије имају нешто ниже, а „православци“ са историје нешто више скорове, и ово важи за „хришћане“, а посебно за „атеисте“ са Департмана за историју где остварују просечну вредност 11 на ИЈН (за разлику од „атеиста“ са англистике који остварују просечну вредност на ИЈН од 2,33 или социологије ИЈН = 2,86).

Најјача корелација између ИЈН и представљених социодемографских варијабли утврђена је у случају *става према религији*: што је религиозност „јача“, већи је и скор на ИЈН:

Најјаснија веза уочена је између ИЈН и *става према религији* – што је религиозност „јача“, већи је и скор на ИЈН.

Но, вредности стандардних одступања су релативно велика, те низак Спирманов коефицијент корелације ($\rho = -0,384$) указује на то да нема значајније зависности ове две променљиве.

Табела 5. Средње вредности ИЈН и став према религији

Став према религији	средња вредност ИЈН	n	стандардна девијација
Уверени/-а сам верник/-ца и прихватам све што моја вера учи	8.79	66	2.73
Религиозна/-ан сам, али не прихватам све што моја вера учи	7.46	100	2.56
Размишљам о томе, али нисам начисто да ли верујем или не	6.50	54	2.72
Према религији сам равнодушан/-на	5.47	19	3.24
Нисам религиозна/-ан, али немам ништа против религије	4.96	47	2.97
Нисам религиозан/-на и противник/-ца сам религије	3.56	9	3.47
Нема података	7.46	13	3.33
Укупно	6.96	308	3.10

¹¹ Појавили су се: „муслимани“, „католици“, „џедаји“, „растафаријанци“, „деисти“, „манихејци“, „марадонисти“, „агностици“ и они који су као вероисповест навели „родноверје“ или „српска“.

Да бисмо прецизније утврдили које су вредности променљивих учесталије код традиционалније, односно модерније оријентисаних студената из узорка, извршили смо посебне анализе, најпре, оних који су остварили скор на ИЈН већи од 11, а затим оних чији је скор био испод 4.

Изразитих „језичких националиста“ (ИЈН > 11) има 22, што је 6,67% од укупног узорка, а 19 их је са Департмана за историју. Већина (60%) је мушког пола. Српске националности је 21 испитаник и 1 испитаница није дала податке о етничкој припадности. Старост испитаника се креће између 20 и 32 године, са средњом вредношћу од 22,48 (ст. дев. 2,52). Њих 18 (81,81%, за разлику од 66,4% у целом узорку) их се изјаснило као „православци“ (преостали су: 1 „муслиманка“, 1 „атеиста“, 1 испитаница која је као вероисповест навела „родноверје/српска“ и 1 испитаник који није дао податке о вероисповести). Више је од половине (54,5%, за разлику од 20,6% у целом узорку) уверених верника, нешто више од четвртине умерених верника 27,3%, а уопште нема противника религије. Процентуално је мање ових испитаника рођено у варошима (9,1% у односу на 29,4% у целом узорку), а више у великим градовима у бившим југословенским републикама (9,1% у односу на 1,5% у целом узорку). Више је очева рођено у селима у Србији (22,7% у односу на 7,9%), а мање у великим градовима (13,6% у односу на 30,9%). Иако су се студенти из ове групе углавном слагали са „националистичким“ тврдњама, резултати који се односе на одређене ставове су интересантни. Тако се нешто више од три четвртине (77,3%) се слаже са тврдњом *Вишејезичност и мултикултуралност су природно стање већег дела човечанства и извор богатства, а не претња националном идентитету*. Са ставом *Реч српски требало би писати србски (или, још боље, Србски), како би се боље истакла припадност српској нацији* слаже се 8, а не слаже 14 студената, дакле скоро две трећине, а са тврдњом *За разлику од мог матерњег језика, други језици су груби и њима се не могу изразити дубоке мисли* се не слаже 59,1% из ове групе студената. Скоро једна трећина (31,8%) је против избацавања ијекавице из српског језика. Нешто више од четвртине (27,3%), слаже се са тврдњом *Погрешно је сматрати да дете не треба учити страним језицима док течно и логично не проговори на свом матерњем језику*, а нешто више од петине (22,7%) са ставом *Погрешно је сматрати да све људе који говоре један језик треба објединити у исту државу*, колико је и оних који су против избацавања латинице.

Изразитих „језичких космополита“ (ИЈН < 4) има 43, што је 13,03% од укупног узорка. Три четвртине (n = 31) је са Департмана за англистику. Више од половине (55,8%) је женског пола. Двоје испитаника је бугарске националности. Старост се креће између 20 и 31 године, уз средњу вредност од 22,19 (ст. дев. 1,76). Трећина (32,6%) је неверујућих (за разлику од 15,2% на нивоу целог узорка), 14% противника религије (2,7% у целом узорку) и исто толико равнодушних (6,1% на нивоу целог узорка), 11,6% религиозних (док је трећина, тачније 32,7% у целом узорку) и само 7% уверених верника (а петина [20,6%] у целом узорку). Нешто мање од половине (46,5%) је „правосла-

ваца“ (за разлику од две трећине [66,4%] на нивоу целог узорка), четвртина (25,6%) „атеиста“ (којих је само 5,5% у целом узроку), а појављују се и „муслимани“, „хришћани“, „деисти“, „џедаји“ и „агностици“. Дистрибуције одговора по променљивама углавном прате ону на нивоу целог узорка, сем кад је у питању образовање родитеља – у овој групи студената нешто је више оних чији родитељи имају завршен факултет (25,6% према 17,3% мајки, и 32,6% према 20,9% очеве). Већина студената из ове групе подржава ставове о односу језика и нације који су окренути ка космополитизму, с тим што има налаза који одступају од тога. На пример, са ставом *Језик је снажан интегративни фактор у свакој нацији и држави* се слаже безмало четири петине (79,1%) испитаника. Три четвртине (76,7%) „космополита“ слаже се са ставом *Природно је да свака нација има свој национални језик и своју националну државу*. Скоро половина (46,5%) се слаже са ставом *Матерњи језик сваког народа у себи садржи целокупну душу, целокупну прошлост, све духовне вредности и стваралачке замисли тог народа*. Четвртина (25,6%) сматра да је писмо обавезан и непроменљив део националног идентитета, а петина да је матерњи језик задат рођењем и једном заувек.

3. Закључак

Полазна хипотеза могла би да се сматра потврђеном: *студенти Англистике, као студенти једног филолошког департмана на Филозофском факултету у Нишу по питању односа језика и нације заузимају модерније ставове у односу на своје колеге са Департмана за социологију, а посебно у односу на колеге са Департмана за историју*. У целом узорку има релативно мало изразитих „језичких националиста“ (6,67%), у односу на нешто већи број изразитих „језичких космополита“ (13,03%).

Студенткиње на свим департманима су показале већи „језички национализам“. Старост испитаника на три департмана на којима је извршено анкетирање различито корелира са ИЈН, и само се на социологији може уочити јасан тренд да студенти са старијих година постају мањи „језички националисти“. Припадници националних мањина остварују нижи скор ИЈН од просека за цео узорак. Супротно нашем очекивању, студенти који су рођени или живе у великим градовима Србије немају нижи скор ИЈН, чак супротно (да ли ово значи да трендови ретрадиционализације крећу управо из великих градова, остаје да се утврди неким другим истраживањем).

Што се образовања родитеља тиче, утврђено је да ИЈН пада што је образовање мајке више, а да се дешава супротно када је у питању образовање оца, с тим што вредност ИЈН пада када је очев ниво образовања висока стручна спрема.

Код свих претходно наведених варијабли приметна је знатно већа вредност ИЈН код испитаника који нису дали податке. На основу постојећих ин-

формација не можемо да кажемо откуда већа неповерљивост код ових испитаника.

Видљиво нижи скорови ИЈН су забележени код нерелигиозних људи, тј. оних који су као своју вероисповест навели: „атеиста“ или „агностик“ (мада вредност доста варира по департманима). А код варијабле која се тиче ставова према религији уочена је „најправилнија“ веза управне сразмере, тако да што испитаници показују већи степен религиозности, то је и вредност ИЈН већа. Овај налаз сугерише да треба даље истражити неоспорну везу религије и „језичког национализма“ код студентске, али и опште, популације.

Захвалност

Захваљујемо се др Драгану Тодоровићу, мр Јелени Петковић и Душану Стаменковићу, нашим колегама са Филозофског факултета у Нишу, који су нам помогли у извођењу описаног истраживања на Департманима за историју, социологију и англистику.

Литература

- Бугарски, Р. (1996а). *Лингвистика о човеку*. Београд: Чигоја штампа / XX век.
- Бугарски, Р. (1996б). *Језик у друштву*. Београд: Чигоја шта мпа / XX век.
- Бугарски, Р. (1997а). *Језици*. Нови Сад: Матица српска.
- Бугарски, Р. (1997б). *Језик у контексту*. Београд: Чигоја штампа / XX век.
- Бугарски, Р. (2005). *Језик и култура*. Београд: Чигоја штампа / XX век.
- Бугарски, Р. (2002). *Нова лица језика – социолингвистичке теме*. Београд: Чигоја штампа / XX век.
- Влаховић, Н. (1989). *Популарни судови о језику на српскохрватском језичком подручју*. Београд: Филолошки факултет. Магистарски рад.
- Влаховић, Н. (1997). Ставови о језику у оквиру општих изучавања ставова. *Култура: часопис за теорију и социологију културе и културну политику* (ур. Стеван Мајсторовић). Београд: Завод за проучавање културног развоја. 61–77.
- Влаховић, Н. (1990). Из истраживања ставова о језику на српскохрватском језичком подручју. *Сол: лингвистички часопис* (ур. М. Пуповац). Загреб: Филозофски факултет. 43–51.
- Ђоровић, Д. (2004). Однос студената хуманистичких наука према страним језицима. *Настава и васпитање*. Вол. 53, бр. 4–5, 448–464.
- Edwards, J. (2009). *Language and Identity – An Introduction*. Cambridge: CUP.
- Fought, C. (2006). *Language and Ethnicity*. Cambridge: CUP.
- Fishman, J. A. ed. (1999). *Handbook of Language and Ethnic Identity*. New York: Oxford. OUP.

- Greenberg, R. D. (2004). *Language and Identity in the Balkans*. Oxford: OUP.
- Игњачевић, А. (1998). *Ставови о енглеском језику у средњем и високом образовању у Београду*. Београд: Филолошки факултет. Магистарски рад.
- Joseph, J. E. (2004). *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. New York: Palgrave MacMillan.
- Ковачевић, Б. (2005). Ставови говорника српског језика према страним језицима. *Српски језик – студије српске и словенске*. Вол. 10, бр. 1–2, 501–518.
- Ковачевић, Б. (2004). Ставови према варијететима српског језика. *Philologia*, бр. 2. 33–38.
- Mac Giola Chríost, D. (2003). *Language, Identity and Conflict – A Comparative Study of Language in Ethnic Conflict in Europe and Eurasia*. London and New York: Routledge.
- Trudgill, P. (1995) [1983]. *Sociolinguistics. An introduction to language and society*. London: Penguin.

Vladan Pavlović, Miloš Jovanović

THE ATTITUDE OF THE STUDENTS OF THE FACULTY OF PHILOSOPHY IN NIŠ TOWARDS THE RELATION BETWEEN LINGUISTIC AND NATIONAL IDENTITY

Summary: The paper presents the results of a poll carried out among the students (at the Departments of English, Sociology and History) of the Faculty of Philosophy in Niš at the beginning of the spring semester 2012, on their attitude towards the relation between linguistic and national and individual identity (taken both collectively and individually). The basic aim thereby was to establish whether the students take the view that linguistic identity, on the one hand, and national and individual identity, on the other hand, are closely intertwined. If so, such a standpoint could indicate that the given population is characterized by linguistic nationalism. If not, the given population could be argued to be closer to the position of what can be termed 'linguistic cosmopolitanism'. The paper analyses the given outlooks in relation to a number of demographic variables, including those pertaining to the sex, ethnicity, the place of birth, the education of parents and the types of religiousness of the students polled. The main results such an analysis (based on the relevant literature) has yielded are as follows. Firstly, the hypothesis put forward at the beginning of the paper has been confirmed – namely, the students at the Department of English indeed have more cosmopolitan attitudes towards the issue explored when compared to their colleagues from the other departments / faculties where the poll was carried out. And secondly, of all the demographic variables, the "index of linguistic nationalism" that the paper has introduced correlates most strongly with the type of religiousness of the examinees: the more religious they are – the higher the index.

Keywords: language, nation, identity, language nationalism / language cosmopolitanism, attitudes towards language